

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam).

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg).

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht).

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVII 1950,
TWEEDE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1950

DE FRIESCHE MUNTMEESTERS DANIEL EN JOHANNES VALCKENIER

door

A. VAN DER WIEL

Mr. L. W. A. Besier heeft in zijn werkje over de muntmeesters en hun muntslag in de provinciale en stedelijke munthuizen van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, opgenomen in het muntverslag over 1890, onder meer ook de namen van de muntmeesters van Friesland medegedeeld en daar onder komen twee muntmeesters Valckenier voor, over wier muntwerk hij niet veel kon mededeelen, omdat hij van Friesland geen latere muntbusopeningen kende dan die van 1643. Ik heb getracht deze lacune aan te vullen, hetgeen mij echter slechts gedeeltelijk is mogen gelukken.

Daniël Valckenier werd 25 Februari 1659 tot muntmeester van Friesland benoemd als opvolger van Coenraad Raerd, die in 1657 als muntmeester naar Groningen was vertrokken. Hij was 30 Juni 1631 te Keulen geboren als zoon van Pieter Valckenier en Anna Hambach en was broeder van den Leidschen hoogleeraar Johannes Valckenier. Als muntmeester is hij in functie gebleven tot 26 Januari 1688 toen hij het muntmeesterschap overgaf aan zijn toen zestienjarigen zoon Johannes Hendrik Valckenier (geboren te Leeuwarden 10 September 1671), doch toen deze in 1699 overleed, bleef het muntmeesterschap vacant totdat de Staten van Friesland 29 Maart 1701 Onesius Fredericus Glinstra tot muntmeester benoemden. Het is echter wel zeker, dat deze nooit gemunt heeft, want 13 Januari 1702 kreeg de toen reeds zeventigjarige Daniël Valckenier toestemming om het muntmeesterschap voor twee jaar voor van Glinstra waar

te nemen en Friesche munten van 1701 zijn niet bekend. Blijkbaar is aan deze twee jaar ook de hand gehouden, want 7 Februari 1704 werd Herbert Marinus, vroeger muntmeester van Groningen, tot muntmeester van Friesland benoemd. Daniël Valckenier overleed nog in hetzelfde jaar (23 October 1704). In het Rijksarchief te Leeuwarden bevinden zich twee processen-verbaal, die op het muntwerk van de muntmeesters Valckenier betrekking hebben. Het eerste is een proces-verbaal, van de muntbusopening van 6 Februari 1695 en loopt over de jaren 1672-1694, het tweede is van 20 April 1704 en loopt, zooals we straks zullen zien, over de jaren 1696-1699.

Andere processen-verbaal van muntbusopeningen zijn in het Rijksarchief te Leeuwarden niet aanwezig. Wel blijkt uit verschillende aldaar aanwezige stukken, dat op 20 November 1646 besloten was de rekening van den muntmeester op te nemen en te sluiten, dat 2 April 1653, dus na het overlijden van den tweeden Willem van Viersen, de kleine bus verzegeld werd en dat na het vertrek van Coenraad Raerd op 18 Maart 1659 diens muntbus uit de munt gehaald is en het geld aan de diaconie-armen gegeven is. Als het college van Raden en Generaalmeesteren van de munt dan deze muntbus wil komen controleren, maken de Staten van Friesland hierover hun excuus (23 Maart 1660).

Mr. Besier deelt mede, dat Raden en Generaalmeesters weder in Augustus 1671 aandrongen op examinatie van de muntbus onder verwijzing naar de instructie van 1659, waarbij de busopening om de vier jaar was voorgeschreven. maar uit niets blijkt dat dit ook geschied is. Wel is toen de rekening van den muntmeester gesloten en heeft deze in 1672 een tweede muntbus in gebruik genomen. We weten dus niet welke munten Daniël Valckenier tusschen 1659 en 1672 geslagen heeft; wel bevat het archief te Leeuwarden nog enkele machtigingen om een bepaald bedrag aan munten te slaan. Zoo kreeg de muntmeester 28 April 1659 machtiging om voor 3000 mark aan dubbele stuivers te slaan en 29 April om voor 700 mark aan stuivers te slaan, welk aantal 13 Januari 1660 nogmaals werd

toegestaan. Verder vinden we vermeld, dat hij 8 November 1664 voor 1000 mark goudguldens of florijnen mocht slaan en nog eens voor 4000 mark op 27 April 1666. Voorts kreeg hij 16 November 1666 toestemming om voor 3000 mark aan dubbele stuivers te slaan en 17 November 1671 voor 10000 pond aan duiten.

Van de tusschen 1659 en 1672 geslagen munten kennen we¹⁾:

1659	Dubbele stuiver	K.K.
	Zilveren dukaat	K.K., Fr. Mus.
	½ Ducaton	K.K. (vierk.), L.S.
		K.K., Fr. Mus. (ook in goud)
1660	Stuiver	K.K., (goud), K.R.M., Fr. Mus.
	½ Zilveren dukaat	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
	Zilveren dukaat	Schulm. Nov. '25-810, Mei '26-276
	½ Ducaton	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
	Ducaton	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
1661	Stuiver	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
		Mus. Nijm.
	½ Rijksdaalder (halve man)	Fr. Mus.
	Zilveren dukaat	Fr. Mus., Wig. 371.
	½ Ducaton	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
	Ducaton	K.K., K.R.M., Fr. Mus. Wig. 369
	Dubbele Dukaat	L.S.

¹⁾ Afkortingen:

K.K. = Koninklijk Kabinet van munten, penningen en gesneden steenen te 's-Gravenhage.

K.R.M. = Kabinet van 's Rijks Munt te Utrecht.

Fr. Mus. = Friesch Museum te Leeuwarden.

Mus. Nijm. = Museum van oudheden te Nijmegen.

Wig. = Catalogus Wigersma (Fred. Muller. Dec. 1913).

L.S. = Kabinet Lopez-Suasso (Stedelijk Museum Amsterdam).

Herm. = Veiling doubletten uti de Hermitage (Schulman, Oct. 1906).

Rijnb. = Veilingcatalogus Rijnbende (1890).

Steph. = Veilingcatalogus Stephanik (1904).

1662	Dubbele stuiver	K.R.M.
	Zilveren dukaat	Fr. Mus.
	½ Ducaton	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
	Ducaton	K.K., Fr. Mus.
1663	Duit	KK.
	Zilveren dukaat	L.S.
1664	Stuiver	K.K., K.R.M., Fr. Mus., L.S.
	Dubbele stuiver	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
	Florijn	Schulm. Prijsl. 71-558, Jac. Schulm. Prijsl. 6-1763.
1665	Dubbele stuiver	Muntv. v. Zandvoort (Jaarb. 1919).
	Florijn	K.K., Fr. Mus., L.S. (ook in goud).
	Ducaton	Muntv. van Wapserveen (Jaarb. 1918).
1666	Dubbele stuiver	K.R.M.
	Florijn	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
	½ Rijksdaalder (halve man)	K.R.M.
1667	geen	
1668	½ Ducaton	K.K., Fr. Mus., Wig. 369
	Ducaton	Fr. Mus., Rijnb. 1442
	Gouden dukaat	Herm. 444, Wig. 355
1669	geen	
1670	Dubbele stuiver	K.R.M. (vierk.).
1671	Duit	Neumann 12340 (mij niet bekend).
	Dubbele stuiver	Fr. Mus.

De muntbus, loopende over de jaren 1672-1694, bevatte blijkens het proces-verbaal van 6 Februari 1695 de volgende munten:

3 Gouden dukaten ter waarde van	f	15.—
82 Zilveren bankdaalders	f	213.4
86 Zilveren dukaten	f	215.—
10 Zilveren daalders	f	15.—
729 Florijnen	f	1020.12
1 Halve florijn	f	0.14
4244 Dubbele stuivers	f	424.8
7440 Duiten	f	46.10

Totaal f 1950.8

Als we nu aannemen, dat op dezelfde wijze gebust werd als in Gelderland in dien tijd geschiedde, d.w.z. één buspenning per 7 mark dukaten, per 30 mark groote zilveren munten en per 6 mark dubbele stuivers en duiten (zie de Geldersche muntmeestersrekeningen van 1674—1683 en 1684—1687, de Voogt blz. 48), dan beteekent dit de aanmaak van:

3 × 7 × 70	=	1470 Gouden Dukaten
82 × 30 × 8½	= ±	21000 Rijksdaalders
86 × 30 × 8 ⁷ / ₁₀	= ±	22500 Zilveren dukaten
10 × 30 × 15½	=	4650 Daalders
729 × 30 × 12½	=	273375 Florijnen
1 × 30 × 25	=	750 Halve florijnen
4244 × 6 × 150¾	=	3838698 Dubbele stuivers
7440 × 6 × 120	=	5356800 Duiten

We merken hierbij op, dat onder de genoemde getallen zilveren dukaten en florijnen ook de halve zilveren dukaten en de halve en kwart florijnen begrepen zijn. Kwart florijnen van de jaren 1686 en 1688 komen weinig voor, maar die van 1684 zijn volstrekt niet zeldzaam, evenmin als de halve florijnen van deze drie jaren, die zelfs algemeener zijn dan de overeenkomstige florijnen. Ik zou het geslagen aantal florijnen op niet meer dan ± 150000 willen schatten en dat der halve florijnen dus op ± 225000; dan blijven er nog ± 50000 kwart florijnen over.

Friesche rijksdaalders met den halven man zijn uit deze jaren niet bekend, maar alle gewesten sloegen ze in de jaren 1675—'77 en in de jaren 1683—'88 zijn ze ook door Holland, West-Friesland, Utrecht en Overijssel geslagen, zoodat we mogen aannemen, dat ook de Friesche rijksdaalder van deze jaren nog wel eens gevonden zal worden. Ik teeken hierbij nog aan, dat een verdere aanmaak van duiten, die in de jaren 1681—'88 een vrij grooten omvang had aangenomen, op 1 Maart 1689 verboden werd, zoodat duiten van 1690 slechts proefmunten of potpenningen kunnen zijn.

Zooals men ziet komen in deze bus geen schellingen voor. Verkade vermeldt er twee, maar de Arends-schelling (129-2), door hem afgeteekend naar een mogelijk foutieve teekening in de beeldenaar van 1692, is niet bekend en de Staten-schelling van 1682 (129-3) is waarschijnlijk een proefmunt, die meer in goud dan in zilver voorkomt. Het Friesch museum bezit hiervan een exemplaar van 1684.

Van de in deze muntbus genoemde munten zijn bekend:

1672	Duit	K.K., K.R.M., L.S., Fr. Mus.
	$\frac{1}{2}$ Zilveren Dukaat	Fr. Mus.
	Zilveren Dukaat	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
1673	Dubbele stuiver	Muntv. van Boekel (Oudheidk. Jaarb. 1922)
	$\frac{1}{2}$ Zilveren dukaat	K.K. K.R.M., Fr. Mus., Wig. 371
1674	geen	
1675	Duit	K.K. (zilver), K.R.M., Fr. Mus., L.S.
	Dubbele stuiver	K.K., K.R.M., Fr. Mus., L.S. (ook gouden proefslag)
1676	Dubbele stuiver	K.K., K.R.M., Fr. Mus., Mus. Nijm.
	Gouden dukaat	Hermitage 445, Schulm. Mrt '34-289
1677	geen	
1678	Dubbele stuiver	K.K., Schulm. Prijsl. 122—425, verz. v. d. Wiel
1679	Dubbele stuiver	Fr. Mus.

1680	Dubbele stuiver	Fr. Mus. (goud), Schulm. Oct. '21—104
1681	Duit	KK., Fr. Mus., L.S. (zilver), Mus. Nijm.
	Dubbele stuiver	K.R.M., Fr. Mus. (ook piedfort)
1682	Duit	K.K., K.R.M., Fr. Mus., Mus. Nijm.
	Dubbele stuiver	K.R.M., Fr. Mus.
	Daalder	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
1683	Florijn	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
1684	Duit	Fr. Mus.
	$\frac{1}{4}$ Florijn	K.K., K.R.M., Fr. Mus., L.S.
	$\frac{1}{2}$ Florijn	K.K., K.R.M., Fr. Mus., L.S.
	Florijn	KK., Fr. Mus.
1685	Duit	K.K., K.R.M., Fr. Mus., Mus. Nijm.
	Florijn	K.K.
1686	Duit	K.K., K.R.M., Fr. Mus., Mus. Nijm.
	$\frac{1}{4}$ Florijn	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
	$\frac{1}{2}$ Florijn	K.K., K.R.M., Fr. Mus.
1687	Daalder	K.K., K.R.M., Fr. Mus., L.S.

Onder Johannes Hendrik Valckenier:

1688	Duit	K.K.
	$\frac{1}{4}$ Florijn	K.K., Fr. Mus.
	$\frac{1}{2}$ Florijn	K.K., K.R.M., Fr. Mus., Wig. 373
	Florijn	L.S., Wig.362, Sch. Mrt' 48-250 (goud)
1689	geen	(Wig. 372 is drukfout)
1690	Duit	K.K. (zilver)
	Florijn	K.K., Fr. Mus., Wig. 372
1691	Florijn	K.K., K.R.M., Steph. 3211

Er bestaan verder nog twee proefslagen van 1694 nl. in goud van een tweeguldenstuk (Fr. Mus.) en in zilver van een florijn als bij Verkade voor Holland afgebeeld op plaat 54-4 (L.S.).

Blijkens het proces-verbaal van de busopening van 20 April 1703 bevatte de muntbus van Johannes Hendrik Valckenier († 1699):

106 Zilveren dukaten ter waarde van	f	265,—
326 Drieguldenstukken	f	798,—
77 Tweeguldenstukken	f	154,—
29 Halve drieguldenstukken	f	43,10
54 Guldens	f	54,—
15 Halve guldens	f	7,10
		Totaal f 1502,—

Dat deze muntbus uitsluitend op het werk van Johannes Hendrik Valckenier betrekking heeft, blijkt uit het ontbreken van de in 1702 geslagen duiten en dubbele stuivers, en aangezien geen munten van 1695, 1699, 1700 of 1701 bekend zijn, heeft deze muntbus dus slechts bevat hetgeen in de jaren 1696—1698 verwerkt is.

Als we nu aannemen, dat er gebust is, zooals in een in het archief van 's Rijks Munt bewaarde notitie van den muntmeester Marinus vermeld staat, nl. één buspenning op elke 30 mark groote zilveren munten en één buspenning op elke 20 mark guldens en halve guldens, dan zijn aangemaakt:

106 × 30 × 8 $\frac{7}{10}$	=	27.700 Zilveren dukaten
326 × 30 × 7 $\frac{243}{331}$	=	75.640 Drieguldenstukken
77 × 30 × 11 $\frac{190}{331}$	=	26.796 Tweeguldenstukken
29 × 30 × 15 $\frac{155}{331}$	=	13.457 Halve drieguldenstukken
54 × 20 × 23 $\frac{67}{331}$	=	25.059 Guldens
15 × 20 × 46 $\frac{134}{331}$	=	13.921 Halve guldens

Deze getallen kloppen echter volstrekt niet met de betrekkelijke zeldzaamheid der genoemde muntsoorten. Het lijkt mij waarschijnlijk, dat een belangrijk gedeelte der genoemde aantallen drieguldenstukken en guldens in halve drieguldenstukken en halve guldens zal zijn afgeleverd. Als we hiervoor bijvoorbeeld een

derde deel van het totale gewicht der geslagen drieguldenstukken en guldens nemen, verkrijgen wij de volgende getallen:

37.820 Drieguldenstukken
26.796 Tweeguldenstukken
99.097 Halve drieguldenstukken
12.530 Guldens
38.980 Halve guldens

Dit zijn dan getallen, die met de betrekkelijke zeldzaamheid dezer munten veel beter in overeenstemming zijn.

We kennen alle genoemde munten met het jaartal 1696, de zilveren dukaten bovendien met het jaartal 1698 (Fr. Mus.) en de drieguldenstukken bovendien met de jaartallen 1697 en 1698 (beide in K.K. en K.R.M.).

Van latere muntbusopeningen hebben we geen proces-verbaal ter beschikking en ik kan dus niet mededeelen wat Daniël Valckenier in de jaren 1702—1704 geslagen heeft. Het eenige, dat ik kan vertellen is, dat hij 29 Juli 1702 machtiging verkreeg om voor f 2000,— aan duiten te slaan. Als hij zich hieraan gehouden heeft, zijn er in 1702 dus $200 \times 160 = 320.000$ duiten door hem geslagen.

Uit de jaren 1702—1704 zijn slechts de volgende munten bekend:

1702 Duit	K.K., K.R.M., Fr. Mus. (ook in zilver)
Dubbele stuiver	v. Balen 1862—668, v. Stockum, Mei '46—487
1703 Duit	K.K. (zilver), K.R.M. (zilver), Fr. Mus. (zilver) en in goud: Schulm. Nov. '25—816

Hoewel waarschijnlijk ten overvloede, zij hier nog medegedeeld, dat de zoogenaamde driedubbele koggerdaalder (Verk. 215—4) geen munt is.

Ede, Augustus 1950.